

АЛБУ Андрій Аркадійович
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного,
міжнародного та адміністративного права,
Навчально-наукового юридичного інституту, Прикарпатського
національного університету імені Василя Стефаника
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3932-5796>

ФЕДОРОНЧУК Андрій Володимирович
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри конституційного,
міжнародного та адміністративного права
Навчально-наукового юридичного інституту, Прикарпатського
національного університету імені Василя Стефаника
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7238-0303>

Фінансові активи: особливості управління.

Албу А.А., Федорончук А.В. Фінансові активи: особливості управління.

Фінансові послуги є сферою міжнародних послуг, яка найбільш інтенсивно розвивається. Сфера фінансових послуг включає багато видів діяльності, що пов'язані з фінансовими активами і розглядається як сукупність усіх підрозділів, що надають фінансові послуги або є об'єднанням таких традиційних і сегментованих галузей промисловості як банківська діяльність, цінні папери, страхування, нерухомість, кредит, інвестування тощо. Фінансові активи є специфічними неречовими активами, які являють собою законні вимоги власників цих активів на отримання певного, як правило, грошового доходу в майбутньому. За допомогою фінансових активів здійснюється передавання фінансових ресурсів від тих, хто має їх надлишок, тобто від інвесторів, до тих, хто потребує інвестицій. Тих, хто від свого імені випускає (емітує) фінансові активи і зобов'язується виконувати обов'язки, що впливають з умов їх випуску, називають емітентами фінансових активів. Власників фінансових активів називають інвесторами. Емітентами та власниками фінансових активів виступають суб'єкти фінансового ринку: держава в особі центральних, місцевих органів влади та управління, юридичні особи і рідше фізичні особи.

Існує дві основні категорії фінансових інструментів, які суттєво відрізняються надійністю щодо отримання доходу - основні фінансові інструменти та похідні фінансові інструменти. Основні фінансові інструменти в свою чергу поділяються на інструменти власності (акції) та інструменти позики (облігації, векселі, казначейські зобов'язання тощо). Інструменти власності є безстроковими інструментами і засвідчують пайову участь інвестора в статутному фонді емітента (акціонерного товариства), тобто характеризують відносини співвласності між даним інвестором та іншими учасниками акціонерного товариства; дають право їх власнику на отримання доходу у вигляді дивідендів, право на частку майна товариства при його ліквідації. До інструментів позики належать як кредитні інструменти, так і боргові цінні папери — облігації, векселі, казначейські зобов'язання, ощадні сертифікати тощо. Зобов'язання за інструментами позики виконуються емітентом у першу чергу, а після цього, якщо є можливість, виконуються зобов'язання за інструментами власності. Під похідними інструментами, або деривативами, розуміють ті фінансові інструменти, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з купівлею-продажем певних фінансових чи матеріальних активів. Ціни на похідні фінансові інструменти встановлюються залежно від цін активів, які покладені в їх основу і називаються базовими активами. Базовими активами можуть бути цінні папери, процентні ставки, фондові індекси, товарні ресурси, дорогоцінні метали, іноземна валюта та ін. Похідними фінансовими інструментами є ф'ючерсні, форвардні, опціонні угоди та свопи.

Фінансові активи можуть бути об'єктом довірчого управління. На основі проведеного дослідження зроблено висновки щодо вирішення проблем реалізації фінансових послуг та дослідження фінансових активів як особливого об'єкту.

Ключові слова: фінансові послуги, фінансові активи, емітент, інвестор, основні фінансові інструменти, похідні фінансові інструменти.

Andrii Albu, Andrii Fedoronchuk. Financial assets: features of management.

Financial services are the most intensively developing field of international services. The field of financial services includes many types of activities related to financial assets and is considered as a collection of all divisions that provide financial services or is a combination of such traditional and segmented industries as banking, securities, insurance, real estate, credit, investing, etc. Financial assets are specific intangible assets that represent the legal claims of the owners of these assets to receive a certain, usually monetary income in the future. With the help of financial assets, financial resources are transferred from those who have their excess, that is, from investors, to those who need investments. Those who issue (issue) financial assets on their own behalf and undertake to fulfill the obligations arising from the terms of their issue are called issuers of financial assets. Owners of financial assets are called investors. Financial market subjects are issuers and owners of financial assets: the state in the form of central and local authorities and management, legal entities and, rarely, natural persons.

There are two main categories of financial instruments, which differ significantly in reliability in terms of income - basic financial instruments and derivative financial instruments. The main financial instruments, in turn, are divided into ownership instruments (shares) and loan instruments (bonds, promissory notes, treasury bills, etc.). Ownership instruments are open-ended instruments and certify the investor's equity participation in the authorized fund of the issuer (joint-stock company), that is, they characterize the co-ownership relationship between this investor and other members of the joint-stock company; give their owner the right to receive income in the form of dividends, the right to a share of the company's property upon its liquidation. Loan instruments include both credit instruments and debt securities — bonds, promissory notes, treasury bonds, savings certificates, etc. Obligations under loan instruments are fulfilled by the issuer in the first place, and after that, if there is an opportunity, obligations under ownership instruments are fulfilled. Derivative instruments, or derivatives, are those financial instruments, the mechanism of issue and circulation of which is connected with the purchase and sale of certain financial or material assets. The prices of derivative financial instruments are set depending on the prices of the underlying assets, which are called the underlying assets. The underlying

assets can be securities, interest rates, stock indices, commodity resources, precious metals, foreign currency, etc. Derivative financial instruments are futures, forwards, option agreements and swaps.

Financial assets can be the object of trust management. On the basis of the conducted research, conclusions were made regarding the solution to the problems of the implementation of financial services and the study of financial assets as a special object.

Keywords: financial services, financial assets, issuer, investor, main financial instruments, derivative financial instruments.

Постановка проблеми. Розвиток і формування ринкових відносин сприяє зростанню попиту не тільки на традиційні фінансові послуги, що діють на грошовому, кредитному ринках, а й на послуги, які забезпечують умови для ефективного, прибуткового господарювання суб'єктів економіки. Особливу увагу заслуговують довірчі (трастові) послуги фінансових установ, які створюють умови для розпорядження великими пакетами акцій промислових компаній. Надання фінансових послуг, пов'язаних із залученням та перерозподілом капіталу, супроводжується використанням фінансових активів - грошових коштів, банківських депозитів, цінних паперів, боргових зобов'язань тощо. На сьогодні традиційні фінансові послуги, в першу чергу банківські депозити, вже давно не можуть розглядатись як ефективний спосіб примноження капіталу. Більше того – в умовах нестабільності банківської системи та глобальних фінансових криз, вони значною мірою втратили свої основні функції – збереження та захисту активів. Це підштовхує інвесторів до пошуків альтернативних можливостей розміщення власних збережень з метою їх приросту. Однією із таких альтернатив виступає інститут довірчого управління активами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі правові аспекти довірчої власності (трасту) та довірчого управління майном висвітлювалися в Україні в дисертаційних роботах С.А. Сліпченка Право довірчої власності (2000), Р.А. Майданика Проблеми регулювання договірних відносин у цивільному праві (2003), Г.Г. Харченка Правове регулювання діяльності

трастових компаній та довірчих товариств: порівняльно-правовий аналіз (2003), І.В. Венедіктової Договір довірчого управління майном як форма реалізації правового інституту довірчого управління майном в Україні (2003), Ю.В. Курпас Становлення та розвиток інституту управління майном в Україні (2004), Т.Д. Суярко Договір управління житлом: цивільно-правовий аспект (2008), К.Г. Некіт Договір довірчого управління майном: порівняльно-правовий аналіз на матеріалах України, Республіки Молдова та Російської Федерації (2011), О.А. Слободяна Цивільно-правове регулювання управління пайовим інвестиційним фондам (2013), А.А. Албу Цивільно-правове регулювання управління майном (2016).

Мета статті. Дослідити фінансові активи як особливий об'єкт управління, визначити основні інструменти надання фінансових послуг та шляхи подолання проблем їх реалізації.

Виклад основного матеріалу. Концепція довірчої власності (трасту), зародилась на ранніх етапах розвитку права. Спочатку трастові операції здійснювалися окремими особами та страховими компаніями. З кінця XIX ст. трастова справа все більше концентрується в руках комерційних банків. Виникнення трастових послуг пов'язано з тим, що здійснення окремих фінансових операцій потребувало певного досвіду або специфічних знань, а також концентрації фінансових ресурсів. Тому почали з'являтися установи з надання послуг трастового характеру, які пропонували послуги з надання консультацій, купівлі-продажу цінних паперів, формування інвестиційних портфелів клієнтів. Це спрощувало клієнтам процес управління власними активами та забезпечувало установам високий і стабільний дохід.

Виникненню та розвитку довірчих послуг сприяли наступні чинники:

- високий рівень ризиків у разі самостійного здійснення власником майна та фінансових активів операцій, які потребують професійних знань;
- проблеми законодавчої заборони або обмежень, які діють щодо деяких видів діяльності комерційних банків;

- недостатній рівень надійності джерел інформації, відсутність спеціальних знань, вмінь і досвіду у власників майна для розпорядження або самостійного управління ним;
- зростання конкуренції між банківськими та небанківськими фінансовими установами на ринку грошей і капіталу щодо залучення нових клієнтів;
- потреба підвищення рівня ліквідності та прибутковості фінансових установ;
- порівняно невеликі витрати на здійснення довірчих послуг тощо [1].

У сучасних умовах, навіть коли довіреною особою є юридична фірма або фізична особа, операції проводить банк, який діє як агент. У західних країнах в останні 20-30 років трастова справа поширилась не тільки на багатих осіб, а й на середніх, дрібних підприємців, на вищі групи інтелігенції та чиновників. Трастові операції передбачають соціальну відповідальність, тому знаходяться під контролем держави. Роль трастових операцій визначається тим, що фінансові установи під час надання трастових послуг мають можливість залучити значні кошти, які можуть використовуватись ними і принести дохід.

Трастові послуги - це послуги, що ґрунтуються на системі цивільно-правових довірчих правовідносинах, коли одна особа — засновник, передає своє майно у розпорядження іншій особі — довірчій особі, для управління в інтересах третьої особи — бенефіціара. Дане визначення виділяє суб'єктів довірчих відносин, якими є:

1) довіритель майна або цінностей (засновник) — юридична або фізична особа, яка заснувала траст і/або передала повноваження власника належного їй майна або цінностей відповідно до умов укладеного між ними договору. Довіртелем може бути не тільки власник майна, а й в окремих випадках — опікуни, піклувальники, орган опіки та піклування;

2) довірена особа (траст) — сторона, яка здійснює управління певним об'єктом. Нею можуть бути спеціалізовані трастові компанії (компанія з довірчого управління, довірчі товариства), небанківська фінансова установа або трастові відділи банків. Довірена особа не може бути довіртелем щодо

переданого їй у довірче управління майна. Об'єктом довірчого управління може виступати рухоме та нерухоме майно, кошти, дорогоцінні метали, цінні папери;

3) бенефіціар (вигодонабувач) — особа, на користь та в інтересах якої надаються довірчі послуги. Бенефіціара призначає довіритель (сам довіритель майна, третя особа або коло окреслених осіб), залишивши право визначення конкретних бенефіціарів довіреному власнику (наприклад, коли мета діяльності — доброчинність, сприяння розвитку освіти, науки, тощо) [2, с.55].

Майно, передане в довірче управління, підлягає поверненню довірителью після закінчення дії договору без зміни форми такого майна. Це означає, що при передачі фінансових активів чи майна в управління не відбувається переходу прав власності власника на таке майно чи активи до довіреної особи.

Сутність банківських довірчих операцій полягає в передачі клієнтами банкам свого майна (без передачі права власності) для наступного інвестування цих засобів від імені їх власників і за їх дорученням на різних ринках з метою одержання прибутку. Більшість банків пропонує своїм клієнтам на основі взаємної довіри укласти договір, що визначає основні положення їхнього майбутнього співробітництва. Усі права представництва або розпорядження коштами, цінними паперами та іншими цінностями мають силу доти, доки від клієнта не надійде письмова вказівка про їх скасування або призупинення.

Банки можуть здійснювати трастові операції для фізичних і юридичних осіб. Для фізичних осіб основними трастовими послугами є:

- розпорядження майном клієнта по заповіту або за договором;
- виконання ролі опікуна або зберігача майна та фінансових активів;
- надання агентських послуг (збереження активів, купівля-продаж цінних паперів, погашення облігацій, сплата податків, оформлення страхових полісів, оплата рахунків, укладання від імені клієнта договорів, отримання кредитів, купівля-продаж іноземної валюти, тощо) [3].

На сьогодні для фізичних осіб найбільшу частку в трастових операціях становлять агентські послуги. Агентські послуги з довірчого управління — це різноманітні операції з цінними паперами, одержання грошей під заставу, оренда

сейфів, оплата рахунків довіритель, сплата податків та оформлення всіх видів доходів за дорученням клієнтів.

До послуг з довірчого управління для юридичних осіб належать:

- агентські послуги (передача права власності на акції та облігації, реєстрація акцій, що випускаються на біржі тощо);
- платіжні функції (наприклад, погашення облігацій, за якими настав строк, виплата дивідендів акціонерами та інші);
- довірче управління фондами благодійників на благодійні цілі;
- тимчасове управління справами компанії у випадку зміни власників, реорганізації, ліквідації тощо;
- депозитарні послуги;
- розпорядження активами, включаючи управління нерухомістю;
- інвестиційні послуги, у тому числі інвестування коштів, формування інвестиційних портфелів, придбання пакетів акцій тощо;
- створення різноманітних фондів компанії та управління ними (страхових і резервних фондів, фондів для погашення боргів, сплати відсотків, податків, викупу облігацій; виплати дивідендів акціонерам, забезпечення функціонування благодійних фондів тощо) [3].

На ринку трастових послуг крім банків діють і трастові компанії, між якими є відмінності. Так до трастових послуг банку відносять:

- 1) збереження цінних паперів;
- 2) ведення щомісячних бухгалтерських записів клієнта;
- 3) одержання платежів від імені клієнта за дорученням, включаючи відсотки, дивіденди, орендні платежі;
- 4) купівля і продаж цінних паперів за рахунок і від імені клієнта;
- 5) консультаційні послуги;
- 6) прийняття цільових вкладів громадян і організацій на купівлю нерухомості й автомобілів;
- 7) створення пенсійних фондів організацій і фондів асоціацій громадян.

Трастові компанії надають перераховані вище банківські послуги (крім суто банківських, що пов'язані з цільовими вкладами), а також пропонують:

- 1) реєстрацію за кордоном;
- 2) прийняття в управління нерухомість та інше майно в країні й за кордоном;
- 3) інвестування засобів клієнта в операції з високою нормою прибутку при взаємному поділі ризику втрати або недотримання прибутку [4].

У зарубіжній практиці довірчі (трастові) операції розглядають як операції банків і небанківських фінансових установ з управління майном і виконання інших послуг за дорученням і на користь клієнтів на правах його довіреної особи.

У зарубіжній практиці розрізняють такі види трастів:

- забезпечувальний — використовується при реалізації кредитором заставленого майна чи позбавленні боржника права викупу за рішенням суду;
- охоронний — застосовується у разі тривалого збереження майна з метою одержання довірительом доходу від його управління;
- дискреційний — при якому довірена особа самостійно визначає час і розмір виплат довірительу, отриманих від управління переданим майном;
- благодійний — характеризується необмеженим терміном передачі майна в управління та невизначеним колом бенефіціарів і може мати різне призначення (допомога інвалідам, сиротам, підтримка соціальних програм);
- голосуючий — використовується для концентрації пакетів акцій або інших майнових прав з метою забезпечення контрольного пакета та права вирішального голосу в управлінні компанією [5, с.78-80].

Висновки. Одним із негативних факторів, який уповільнив розвиток довірчих послуг в Україні, є наслідки «трастового буму» 1993-1995 рр., коли компанії, які називали себе «трастами», залучаючи кошти населення фактично діяли за принципом «фінансових пірамід». Внаслідок цього значна кількість інвесторів втратили свої кошти. Зважаючи на те, що основоположним принципом довірчих відносин між клієнтом та управителем є довіра, втрата довіри інвесторів до трасту як до фінансового інституту мала закономірним наслідком втрату його привабливості. Серед інших причин – низька інвестиційна грамотність населення, фрагментарне нормативне регулювання та недостатньо

висока якість обслуговування, які безпосередньо впливають на кількість потенційних споживачів таких послуг [6].

Трастові операції пов'язані з великими грошовими сумами або коштовним майном, тому потребують особливої уваги та чіткого дотримання законодавства. Державний нагляд за діяльністю компанії з довірчого управління здійснюється залежно від їх належності: для банків - Національним банком України, а для небанківських фінансових установ - Національною комісією з цінних паперів і фондового ринку або Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України. Проте основними напрямками вдосконалення та розвитку ринку довірчих фінансових послуг можна виділити:

- законодавче врегулювання правовідносин з довірчого управління та переліку фінансових активів, які можуть бути об'єктами довірчого управління;
- удосконалення контролю за здійсненням операцій з довірчого управління та визначення обмежень щодо розміщення переданих у довірче управління коштів;
- врегулювання нормативів економічної діяльності банків і небанківських фінансових установ, що здійснюють довірче управління з метою забезпечення їх стабільної діяльності та захисту прав довіритель.

Список використаних джерел:

1. Депозитне формування банківських ресурсів. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/bank/20627/>
2. Курпас Ю.В. Становлення та розвиток інституту управління майном в Україні: дис...канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2004. 198с.
3. Особливості здійснення трастових послуг комерційних банків. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/bank/20007/>
4. Закон України "Про цінні папери та фондовий ринок" від 02.04.2020 № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>
5. Шипка О. Трастова власність: іноземні дива на українській ниві. Юридичний журнал. 2003. № 10. С. 73–81.

6. Довірче управління активами та капіталом в Україні URL:
<https://www.dominuslegal.com/dovirche-upravlinnya-aktivami-ta-kapitalom-v-ukrayini/>